

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2000-11-08

UDK 929 Martinušić M. N.

PORTRET DUBROVNIŠKEGA TRGOVCA MIHAJLA MARTINUŠIĆA

Ignacij VOJE

redni univ. prof. v pokoju, SI-1000 Ljubljana, Pražakova 14

IZVLEČEK

Predmet obravnave je "librettum" dubrovniškega trgovca Mihajla Nikole Martinušića (de Martinussio 1349-1388). Mihajlo je bil v Dubrovniku znan zaradi svoje vsestranske trgovske dejavnosti in živahne aktivnosti v javnem življenju. Njegov "librettum" je edinstven dokument, ki ga je kot dodatek k testamentu v notarsko knjigo testamentov prepisal notar. Iz vsebine izvemo med drugim, s kakšno trgovino se je Mihajlo ukvarjal, s kakšnim trgovskim blagom je trgoval, kdo so bili njegovi trgovski partnerji, in h kakšnim trgovskim in finančnim oblikam se je zatekal. Ti podatki prikazujejo njegov moralni lik. Marsikje izjavlja, da je bilo njegovo trgovsko poslovanje na oderuški osnovi. Zato odreja velike vsote denarja iz zapuščine za povračilo škode, ki jo je s svojim nepoštenim ravnanjem povzročil svojim trgovskim družabnikom. Zelo močne so bile njegove trgovske povezave z Benetkami.

Ključne besede: Mihajlo Nikola Martinušić, biografije, trgovci, Dubrovnik, 14. stol.

RITRATTO DEL MERCANTE RAGUSEO MICHELE DE MARTINUSSIO

SINTESI

Oggetto del contributo è il "librettum" del mercante raguseo Michele Nicola de Martinussio (1349-1388). A Ragusa (Dubrovnik), Michele era conosciuto per le sue molteplici attività commerciali ed una vivace partecipazione alla vita pubblica. Il suo "librettum" allegato al testamento è un documento unico nel suo genere, trascritto dal notaio nel registro dei testamenti. Da esso veniamo a sapere, tra l'altro, sulla natura dei suoi commerci, sui vari tipi di mercanzia, chi fossero i suoi partner d'affari e quali forme commerciali e finanziarie impiegasse. Sono dati che mettono in luce la sua figura morale. Come afferma in molti punti, la sua attività mercantile si basava sull'usura. Perciò dispone che una parte cospicua dell'eredità vada ai suoi soci d'affari, quale rimborso per i danni causati dal suo disonesto comportamento. Molto intensi furono i suoi legami commerciali con Venezia.

Parole chiave: Michele Nicola de Martinussio, biografie, mercanti, Ragusa, XIV secolo

Zgodovinarjem je uspelo oživiti lik le redkih dubrovniških trgovcev in hkrati obdelati njihovo življenjsko pot. Izjemno uspešen rezultat tovrstnega raziskovalnega dela so dubrovniški portreti Jorja Tadića, in sicer plemičev (Marin Zamanjić, Serafin Gučetić, Frano Fr. Gundulić, Frano Lukarević), meščanov (Marin Držić, Miho Pracatović, Savko Bobaljević, Vice Stjepović-Skočibuha, Tomo Budislavić) in žensk (Cvijeta Zuzoric). Časovno obdobje: od konca 15. do konca 17. stoletja (Tadić, 1948). Desanka Kovačević-Kojić je obdelala dejavnost Žore Bokšića, trgovca in protovestijarja bosenskih kraljev (Kovačević-Kojić, 1962, 298-316). Bariša Krekić pa je orisal življenjsko pot plemiča Basiliusa de Basilio, ki je živel na prelomu iz 14. v 15. stoletje (Krekić, 1984, 171-181), in apotekarja Francisca, ki je v Dubrovniku deloval v prvi polovici 14. stoletja (Krekić, 1999, 15-49). Bencia del Buona, zastopnika firenskih trgovskih družb v Dubrovniku v tridesetih in štiridesetih letih 14. stoletja, je predstavil Ignacij Voje (Voje, 1971, 189-199). S podobnimi raziskavami dejavnosti in življenjske poti posameznih dubrovniških plemičev in meščanov bi dobili zelo zanimive metodološke prijeme in tudi izhodišča za preučevanje vsakdanjega življenja v določenem obdobju, hkrati pa tudi vpogled v razmišljanje tedanjega človeka.

Pričujoči prispevek poskuša osvetliti lik dubrovniškega plemiča Mihajla Nikole Martinušića (de Martinussio, 1349-1388), ki je bil v Dubrovniku znan zaradi svoje vsestranske trgovske dejavnosti in živahne aktivnosti v javnem življenju. Bil je član sveta naprošenih (senata) in malega sveta, večkrat je opravljal tudi funkcijo kneza (Mahnken, 1960, 307-309).

V času vojne med Benetkami in Genovo zaradi otoka Tenedosa (1378-1381) je bila prekinjena trgovina med Benetkami in Dubrovnikom. Dubrovniški poslanci so bili navzoči pri razpravljanju o miru med Benetkami in Ogrsko po beneškem porazu pri Pulju po padcu Chiogge (Krekić, 1958, 36-37). Maja 1380 sta bila Mihajlo Martinušić in Jakov Prodanelo poslana k banu Nikolaju Seču, da ga kot podložnika ogrskega kralja zaprosita, naj se dubrovniškemu trgovcu na Neretvi vrne trgovsko blago, ki jim ga je odvzel plemič Radoslav Obriganić, nekoč plemič Durda Balšića, sedaj pa bosenskega kralja (Dinić-Knežević, 1986, 37; Tadić, 1935, 412-413). Beneške tkanine so kljub vojni prihajale v Dubrovnik, vendar so jih dubrovniški trgovci kupovali v mestih severne Dalmacije. Tako je svet naprošenih 25. junija 1380 dovolil Mihajlu Martinušiću, da tkanine, ki jih je imel v Zadru, vrca na občinski brigatin in jih prepelje v Ston. Od vsakega kosa tkanine je moral plačati 4 dinarje za prevoz (Dinić, 1951, 48). Ko so se Dubrovčani decembra leta 1382 odločili napotiti po-

slanstvo v Bosno h kralju Tvrtku I., so sklenili, da mu pošljejo darilo v tkaninah, in to "unum pannum de scarleto de grana et unum morellum de grana et quatuor tinti lanas" ali pa 400 dukatov. Ker ni bil sprejet nobeden od navedenih predlogov, so izbrali Marina Benešića in Mihajla Martinušića, da si ogledata tkanine in se odločita, katere naj pošljejo kralju, ter o tem obvestita svet naprošenih (Dinić-Knežević, 1982, 58; Dinić, 1951, 266, 279). Med nekim potovanjem v Italijo je Martinušić dobil februarja 1383 od vlade nalogo in pooblastilo, da skupaj z Martolom Crijevićem poišče sposobnega človeka, ki bi lahko prevzel dolžnost dubrovniškega kancelarja. Če ga bo našel, naj mu omogoči prihod v Dubrovnik (Dinić, 1951, 311).

Če bi v Dubrovniku obstajale družinske kronike, kot so jih že v 15. stoletju pisali v Italiji, potem bi bilo tudi za posamezne Dubrovčane zelo preprosto napisati njihov portret in slediti njihovi življenjski poti. Dubrovniški trgovci so vodili predvsem poslovne trgovske knjige od 14. stoletja dalje, od katerih pa so se le redke ohranile do danes (Voje, 1980, 77-86). Izjemoma so v poslovnih knjigah njihovi lastniki zabeležili tudi kakšen pomemben družinski dogodek. Ena takšnih ohranjenih poslovnih knjig je knjižica Nikole Gučetića (de Gozze) in njegove žene Marije. V njej so zabeleženi podatki o posesti, stroških družine in letnih dvorcev, poslovne listine, popisi posode in pohištva, dnevi in ure rojstva otrok ter imena njihovih botrov. V knjižici so prepisane tudi ženitne pogodbe, delitev imetja in oporoke članov družine (Janeković Römer, 1999, 360-361).

Nekaj povsem drugega pa je "librettum", ki ga je kot dodatek k testamentu napisal Mihajlo Nikola Martinušić leta 1388. Na robu testamenta (PAD. TN, VII, 193) je notar napisal marginalno beležko, v kateri omenja, da je kopija vsebine "librettuma" prepisana na koncu iste knjige, v katero je registriral testament (PAD. TN, VII, 246v.-250v.). Iz marginalne beležke tudi razberemo, da je original shranjen "in sachetto" v notariatu "in qello banco che e per la apresso li finestra di notaria". Žal je zadnji del notarske knjige testamentov tako zelo poškodovan zaradi vlage, da je precejšen del teksta na nekaterih mestih nečitljiv.¹

"Librettum" Mihajla Martinušića je edinstven dokument. Iz njegove vsebine dobimo zelo jasen vpogled v Mihajlovo trgovsko poslovanje in aktivnost pa tudi v razmere, v katerih je "librettum" nastal. Med drugim izvedemo, s kakšno trgovino se je Mihajlo ukvarjal, s kakšnim trgovskim blagom je trgoval, kdo so bili njegovi trgovski partnerji, h kakšnim trgovskim in finančnim oblikam se je zatekal, kako je bila razvejena njegova trgovska mreža in trgovsko poslovanje. Najbolj zanimivi so tisti podatki, ki prikazujejo njegov moralni lik. Na

1 Pri branju in razumevanju teksta mi je pomagal pokojni arhivski svetnik dubrovniškega arhiva dr. Zdravko Šundrica. Dolgujem mu iskreno zahvalo.

T. fr. Michaels Nicolai & martinus

123

opus si quidem di-
 uisibilem remanet
 tota in fine et prius
 in dispartim. cum
 etiam et sic libet
 et sic libet e. n. p.
 plus in norma. in
 et sic libet e. n. p.
 et sic libet e. n. p.
 et sic libet e. n. p.

[illegible]

T. & J. Poole & Co. Boston

into different forms
in June 1965 designed
the distribution
of money to the

Macchoppy di Guy & novembre. Ego cori nobis et alijs
 dno Michael & ballo bon Victor cori Ego et iurabo p
 p. Matthe & Giorgio / fr Nicola d gonduliz / p Lampre & Zucca
 Nos Michael m. & Martinus / et Matthe vic & bressa testes iura
 nos p. testiam q. p. de benessa in nra pna p. p. vltim
 test. su. dicens. Jux no am. Anno d. n. signor Macchoppy
 ind. x. die. p. & octubr. a Ego. Eo p. de benessa z. d. d.
 i. lito (e stand i. p. del corpo mio si fap. et ordino lo mio vltim
 test. cu nra pna e bona memoria cuss. digand. In pma lasso
 p. d. ep. m. a. a. s. d. q. maior / gross. xy. Ant. uoro che tuo q. lo
 che a. d. mio fr. Teodor. & m. l. f. u. g. na. p. c. c. r. h. a. s. d. m. a. d. l. l. e.

Sl. 1: Testament Mihajla Nikole Martinušića -1. marca 1388 (PAD. TN, VI, 193).

Fig. 1: Mihajlo Nikola Martinusić's last wil - March 1st 1388 (PAD, TN, VI, 193).

mnogih mestih v "librettumu" izjavlja, da je bilo njegovo trgovsko poslovanje na oderuški osnovi ("usuratico") (PAD. TN, VII, 247-248), da so bili njegovi dohodki nepošteno pridobljeni in da je goljufal svoje partnerje in državo. Zato odreja velike vsote denarja iz zapuščine za povračilo škode, ki jo je s svojim nepoštenim ravnanjem in nečednimi posli povzročil svojim trgovskim družabnikom. Seveda se lahko vprašamo, zakaj se je Mihajlo takole izpovedal in navedel svoje grehe in prestopke med trgovanjem? Se je pred smrtjo hotel oprati krivde in olajšati svojo vest?

Za nas je vsebina njegovega "librettuma" zanimiva predvsem kot primer preučevanja oblik trgovskega poslovanja, uporabljenih v praksi. Kot bomo videli, se je Mihajlo pri poslovanju zatekal k najsodobnejšim oblikam trgovskega in finančnega poslovanja. Zelo intenzivne so bile njegove trgovske povezave z Benetkami. To se je dogajalo v obdobju, ko je Dubrovnik priznaval ogrsko suverenost, vendar je vedno bolj poudarjal svojo samostojnost in individualnost. Tudi po zadarskem miru 1358 so Benetke ostale glavno tržišče, kjer so se Dubrovčani oskrbovali s tkaninami (Dinić Knežević, 1982, 72-73).

Na beneškem tržišču je Mihajlo opravljal trgovske posle za mnoge Dubrovčane kot njihov faktor (PAD. TN, VII, 248v-249). Zanje je nabavljal trgovsko blago, največ tkanine, in jih pošiljal v Dubrovnik. Obratno pa je v njihovem imenu v Benetkah prodajal kože. Konkretno navaja v "librettumu", da je bil faktor Nikole Palmotića, Žive Bunića, Vlacote di Radohna, imenovanega Gladicosa, in drugih. Tudi Mihajlo je imel faktorje, ki so delali in trgovali zanj v Benetkah. Pri razdeljevanju in prodaji njegovega blaga je posredoval Romandino de J. maistro de la Zudecha, zato določa, naj se mu iz njegovega imetja izroči 10 dukatov (PAD. TN, VII, 248v.). Njegov faktor v Benetkah je bil tudi Elija de Radouan (PAD. TN, VII, 248v.), za katerega trdi, da je imel z njim precej težav zaradi denarja.

Mnogo trgovskih poslov je Mihajlo Martinušić opravljal v povezavi s trgovskimi družbami. Vanje se je povezoval z različnimi družabniki. Eden njegovih družabnikov je bil Nikola Andreja Sorkočević. Izvršiteljem oporoke naroča, naj uredijo deleže v zvezi s stroški družbe (PAD. TN, VII, 246). Z Marinom Lovro Bodačićem je v okviru trgovske družbe trgoval s tkaninami. Marinu, ki je vložil v družbo 40 perperjev, naj se ta vsota vrne. Od dobička družbe ni dobil nič (PAD. TN, VII, 247v.). V trgovsko družbo se je povezal v Vlahom Sokočevićem, Kolinom Đorđevićem in Giovannijem iz Firenc. Družba je bila ustanovljena z namenom, da se družabniki ukvarjajo s strojenjem kož. Čeprav Mihajlo ni bil med ustanovitelji družbe, se vendarle spašuje, ali ni pri njem ostal del vloženega kapitala družbe, zato odreja, da se vsakemu od njegovih družabnikov izplača 50 dukatov (PAD. TN, VII, 248v.). Ker so verjetno k družbi pristopili še nekateri družabniki, naroča, da je

treba od njih zahtevati, da pod prisego navedejo, koliko denarja so vložili v družbo. Za tiste, ki so že umrli, naj priseže kdo drug, toda potomci umrlih naj dobijo le polovico. Žal se v notarskih knjigah ni ohranila nobena pogodba o trgovski družbi, ki se omenjajo v "librettumu". Zato ne moremo ugotoviti višine kapitala, roka trajanja in pogojev za delitvi dobička. Po spominu piše, da ima 313 dukatov od ser Dobre de Calicha, ki jih je skupaj s svojim denarjem vložil v posel-tgovino (in stazon) z Vlahom Sorkočevićem. Vlaho Sorkočević ne ve, čigavi denarji naj bi to bili. Kapital družbe naj bi znašal 2340 dukatov. Dobitek ali škoda naj bi se delila na polovico. Iz tega kapitala je treba izločiti, kot piše v "librettumu", 313 dukatov in jih izročiti Dobri, ker so njegovi. Prišteti je treba še dobiček, v primeru izgube pa je treba nekaj odšteti, in sicer po odstotku, kakor je omenjeno v njegovi knjigi ("quaderno") (PAD. TN, VII, 250). Tudi s tastom Vitom Benešićem je sklenil trgovsko družbo, a je bila ta likvidirana. Mihajlu je pripadalo 300 perperjev, ki pa so Vitov zaslužek. Želi, da mu jih izplačajo, če je živ, če pa je mrtev, naj jih namenijo za pokoj njegove duše. Če omenjena vsota pripada drugim, naj se izroči njim (PAD. TN, VII, 247v.). Trgovsko družbo je ustanovil tudi z Nikolo Andreja Sorkočevićem. Njegov denar je porabil za popravilo svoje hiše. Izvršitelji oporoke naj denar, ki ga je vložil Nikola, povrnejo njegovi ženi, v primeru, da si je Nikola dal izplačati svoj delež že prej, pa ne (PAD. TN, VII, 246).

Mihajlo Martinušić se je ukvarjal tudi s kreditno trgovino, in to z različnimi kreditnimi transakcijami. Kot je to razvidno iz teksta v njegovem "librettumu", se je njegovo načelo glasil: "Raje vidim, da oni meni dolgujejo, kot jaz njim" (PAD. TN, VII, 248v.). V notarskih knjigah zadolžitev se Mihajlo pojavlja predvsem kot upnik. Posojal je velike vsote denarja. Leta 1368 je dal štirim dolžnikom na kedit 1700 dukatov (PAD. DN, VII, 158, 159v., 161, 164), leta 1380 pa trem dolžnikom 836 dukatov (PAD. DN, IX, 23, 25v., 33), med temi je bil dolžnik tudi prezbiter Ratko, protovestiar kralja Raške in Bosne. Višina kreditov se je gibala med 100 in 1000 dukati. Seveda pa ni rečeno, da se Mihajlo ni zadolževal. Iz "librettuma" je razvidno, da je bil dolžan naslednjim upnikom: Juniju de Ragnina 4 perperje, Braianu in Brajku de Nenada 20 perp. (pogodbe niso bile zakonite), Juriju de Pabora 2 in pol perp., mesarju Spisi 2 in pol perp., mesarju Mihoju Gučetiću 2 in pol perp., Pavlu de Baraba 5 perp., Dobri in Jokati Menčetiću 15 perp. (v času, ko je bil on pisar, sta delala v carinarnici), Maroju Menčetiću, svaku njegovaga brata Žunje, 30 perp., Marinu Bodačiću 40 perp., Mati Menčetiću 5 perp., Mati Đorđeviću 25 dukatov (na podlagi menice, ki jo je sklenil z njim za nekega Kotorana), Niksi Crijeviću 25 dukatov, Eliji de Radouano, njegovemu agentu v Benetkah, 12 dukatov, neugotovljenemu upniku 10 dukatov. In še navodilo izvršiteljem oporoke: "Če se bodo pojavile osebe, ki bodo zahtevale vrnitev

dolga, naj se izplača iz njegovega imetja." (PAD. TN, VII, 249v.). Svoje trgovske in kreditne posle je Mihajlo večkrat označil kot oderuške - "me per che lo contratto fo vxoratico" (PAD. TN, VII, 247v., 248, 249). Pri tem je verjetno mislil na nedovoljene obresti. Posebej pride to do izraza v trgovini s suknom. Sukno je namreč nabavljajal na obroke.

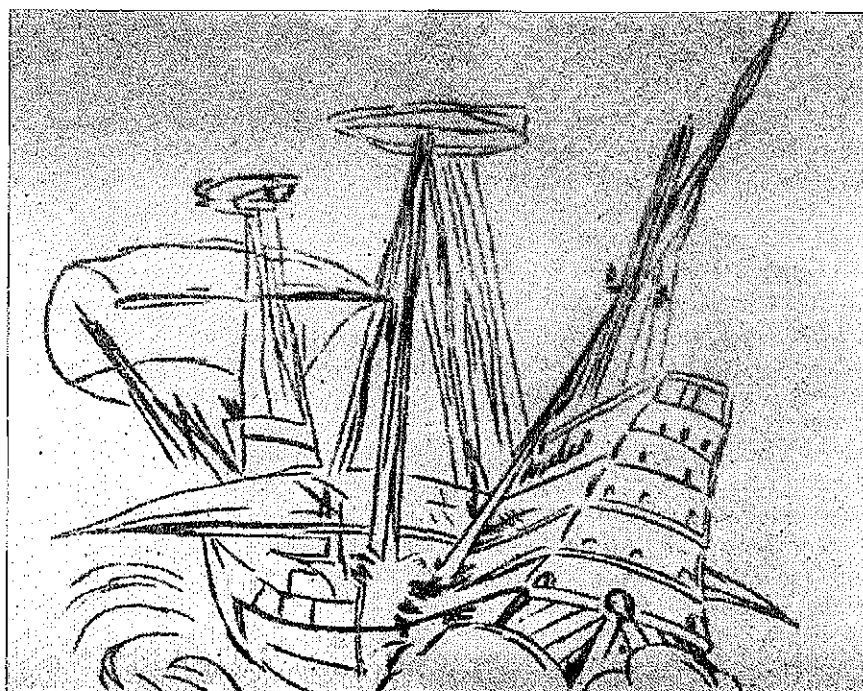
Tudi v zvezi s kreditnimi posli je bil Mihajlo mojster različnih transakcij. Najmanjše kreditov je bilo pogosto povezano s pologom v nepremičninah (npr. hiša) ali premičninah (npr. nakit). Mihajlo je posodil nekemu Likudu iz Valone 50 dukatov in v zastavo dobil zlato krono (ne fino), okrašeno s perlami in dragimi kamni-safirji. Ta zlati predmet naj bi tudi on dal nekemu svojemu upniku naprej v zastavo. Ker je Likud vrnil denar, bi mu Mihajlo moral vrniti zastavljeno krono. Ker jo takrat ni imel, je odredil, naj se mu izroči dva prstana in en safir, če to ne bo zadostovalo, pa še en "balas" (prstan posebne vrste), ki ga sam nosi. Prstani so njegovi, drago kamenje je vredno 10 do 15 dukatov. To je treba odbiti. Če Mihajlo ne bo mogel dobiti krone, naj iz njegovega imetja vzamejo 15 dukatov (PAD. TN, VII, 250). Ker neki njegov dolжник ni mogel vrniti dolga, mu je zaplenil hišo. Iz izjave v "librettumu" je razvidno, da je bila vrednost hiše večja, kot je znašal dolg. Zato določa, naj se sestrji dolžnika Živi de Martinussio izplača 50 perperjev, kot znaša razlika med dolgom in vrednostjo hiše (PAD. TN, VII, 246v.).

Kot velik del dubrovniških trgovcev v tem času je tudi Mihajlo osebno vodil privatno poslovno knjigo "mi se scrive raxon in questo mio quaderno" (PAD. TN, VII, 250). V njo je zapisoval različne račune in verjetno tudi dolžnike. Žal se ta poslovna knjiga ni ohranila.

Mihajlo Martinušić pri trgovskem poslovanju ni prizadejal finančne škode samo svojim trgovskim partnerjem, marveč je oškodoval tudi dubrovniško občino in Beneško republiko. Nekje izjavlja, da je opravljal več služb v dubrovniški komuni, in za neka trgovanja in mešetarske posle (sensale) ni plačal predpisane pristojbine. Zato zapušča dubrovniški carini 40 perperjev (PAD. TN, VII, 247). V Benetkah je trgoval z Dubrovčani in drugimi osebami in pri tem ni plačal carine. Prav tako ni plačal pristojbine od mešetarjenja. Odreja, da se Beneški republiki izplača pavšal v višini 50 dukatov (PAD. TN, VII, 248v.). Iz zapiska v "librettumu" tudi izvemo, da se je v Benetkah zadrževal dalj časa in se ukvarjal z nedovoljeno trgovino ter s tem oškodoval Beneško republiko. Zato naj izvršitelji testamenta izročijo prokuratorjem sv. Marka v Benetkah 100 dukatov, ki naj sami določijo, kaj bi bilo najboljšje za pokoj njegove duše (PAD. TN, VII, 249v.). Nekaj podobnega razberemo tudi iz oporoke Đive Cučetića iz leta 1502. V strahu pred večno kaznijo prizna, da je porabljal državni denar za zasebne zadeve, ker je imel rad razkošna oblačila in je skrbel za zunanjo uglednost. Svoje in bratove prestopke navaja poimensko: spre-

jemala sta podkupnine, izmikala sta se plačevanju carine, goljufala pri denarnem kurzu, menjavala posrebljen denar za srebro, protizakonito prodajala brago. V testamentu omenja prevare pri trgovanju in dolgove trgovcev, neizplačane plače slugam ter prodajo ukradene knjige o retoriki za 30 grošev, ki je bila last Frana Getaldića (Janeković Römer, 1962, 29; PAD. TN, XXVIII, 161-165).

Trgovina s tkaninami je bila Mihajlova poglavitna trgovska dejavnost. Tkanine je za dubrovniške trgovce kupoval v Benetkah in jih pošiljal v Dubrovnik. Te posle je opravljal kot njihov faktor. Za Nikolo Palmotića je v Benetkah s svojim denarjem kupoval sukno. Izvršiteljem testamenta naroča, naj mu vrnejo 50 dukatov, ker je mnenja, da je posle opravljal nezakonito. Dodatno naj mu še za neke druga trgovska posredovanja izplačajo 15 dukatov (PAD. TN, VII, 249). Tudi za Palka de Vitane je kupoval sukno. Nabavil jih je tako, da jih je menjal za vosek. Ker so bila sukna dražja za 30 perperjev, naj mu jih izvršitelji oporoke vrnejo (PAD. TN, VII, 247v.). Martolo Volčević, ki je bil v času pisanja "librettuma" že mrtev, je za Mihajla prodajal sukno. Poleg sukna mu je dal Mihajlo še neko vsoto denarja kot delež od dobička, ker je blago prodajal dražje. Mihajlo izjavlja, da se mu zdi, da 35 dukatov, ki jih je zaslužil pri prodaji, pripadajo Martolu. Pogodba je bila namreč sklenjena na oderuški osnovi. Sukna je prodajal na kredit. Izvršitelji testamenta naj s tem računajo in določijo tako, da bo imel mirno vest, saj ni prepričan, ali ta denar pripada Martolu (PAD. TN, VII, 247v.). Za nekatere dubrovniške trgovce bi moral Mihajlo po pogobi nabavljati sukno z odplačevanjem na obroke. Vlahu Sorkočeviću bi moral v Benetkah kupiti sukno "al termene", se pravi na kredit na obroke. Kljub temu je Mihajlo kupil tkanine za svoj denar s takojšnjim izplačilom. Kljub temu je Vlahu prodal tkanine tako, kot da bi jih bil kupil na obroke. Pri tem je zaslužil 100 dukatov. Ker meni, da je zaslužek prevelik, odstopa Vlahu od omenjenih 100 dukatov polovico, to je 50 dukatov (PAD. TN, VII, 248). Za Nikolo Mencetića je opravljal tudi trgovske posle v Benetkah in zanj kupoval nekakšna dolga sukna ("certi panni longi"), prav tako na obroke. Mihajlo je imel namen, kot navaja v "librettumu", trgovati na najboljši način in pri tem čim več zaslužiti, zato je iskal sukna "per çivança" (ni mi uspelo ugotoviti, kaj ta termin pomeni). Ker je omenjena sukna kupoval v obliki trampe ("montovali") na obroke, je tako zaslužil 35 dukatov. Omenjeni Vlaho, za katerega je nabavil sukna, je izjavil, da so sukna zelo lepa in da jih je dobil po zmerni ceni. Kljub temu ima Mihajlo občutek, da je omenjeno pogodbo sklenil na oderuški osnovi, zato morajo izvršitelji testamenta vrniti Vlahu omenjeni denar, poleg tega pa še 5 dukatov za druge posle (PAD. TN, VII, 248). Mihajlo je bil faktor Živa Bunića v Benetkah. Zanj je kupoval sukna na obroke. Ker jih je kupoval s svojim denarjem in jih je pošiljal njemu, si je vzel za zaslužek 15 dukatov in pri drugih



Sl. 2: Risba dubrovniške karake na zidu žitnice - Rupe (16. stoletje).

Fig. 2: Drawing of Dubrovnik carrack on the granary wall - Rupe (16th century).

poslih se 5 ducatov. Skupaj je torej zaslužil 20 ducatov. Ker pa je bil Žive povezan v trgovsko družbo (compagnia) s Simom Bunicem, naj se teh 20 ducatov razdeli med njiju (PAD. TN, VII, 249).

Mihajlu Martinušiću so Dubrovčani pošiljali v Benetke svoja sukna v posebno oziroma dokončno obdelavo. Veliko število suken so pošiljali v barvarne, čeprav je v tem času v Dubrovniku že delovala barvarna (Dinić-Knežević, 1982, 14). Kot trgovski agent mnogih Dubrovčanov v Benetkah je zanje kupoval sukna v Monzi in drugih mestih. Ko bi Mihajlo moral z njimi potrditi trgovsko pogodbo, je postavil zahtevo, da je treba kupiti neke barve za barvanje suken. Čeprav je podpisal pogodbo, dogovorjenih barv ni uporabljal. Lahko sklepamo, da je uporabil cenejše. Tako je zaslužil 150 ducatov. Mihajlo je mnenja, da ta dobiček ne pripada njemu, ampak lastnikom suken. Zato naj izvršitelji oporoče ta denar vrnejo prizadetim trgovcem (PAD. TN, VII, 248v.). Že omenjeni Vlaho Sorkočević je poslal Mihajlu v Benetke v končno obdelavo svoja sukna. Omenjeno je, da je prav tedaj prišlo v Dubrovniku do požara, v katerem so bila njegova sukna poškodovana. Zato naj Mihajlo da sukna "in lo pizzo" (PAD. TN, VII, 248). V Benetkah je bil Mihajlo v poslovnih odnosih z obrezovalcem suken (cimator) Nikoletom Mazoso, ki je zanj obrezoval sukna. Ker je bil Nikoleta za Mihajla tudi porok, odreja, naj se mu izplača 15 ducatov, če je imel zaradi poročstva škodo (PAD. TN, VII, 248v.). Mihajlo se je ukvarjal v Benetkah tudi s trgovino s platnom (fustagno). Za Vlakoto de Radohna, imenovanega Gladicosa,

je prodajal platno. Od 40 ducatov izkupička pripada Vlakoti 20 ducatov (PAD. TN, VII, 249).

Mihajlo je v Benetkah na veliko trgoval s kožami. Te je nabavljal v Dubrovniku pri mesarjih in jih pošiljal v Benetke. Zato ni čudno, da je mesarjem dolgoval manjše vsote denarja. Žunu Marina de Ragnina, ki je imel mesarijo skupaj z mesarjem Stojkom, naj se vrnejo 4 perperji, mesarju Juriju de Pabora 2 perperja, mesarju Spisu 2 in pol perperja in mesarju Mihoju Gučetiću 2 in pol perperja (PAD. TN, VII, 246). S faktorjem Ivanom de Aresinol (?), krznarjem iz Monze, ki ga je priporočil ser Poluče apotekar, je trgoval s kožami. Za kože je vzel sukna v Monzi, vendar je zanje dal 100 ducatov več, kot bi bil moral. Zato je treba ta denar vrniti Ivanu (PAD. TN, VII, 246.). Trgoval je med drugim z ovčjimi kožami, a njegovi partnerji niso vedeli, da se je medtem cena povečala. Vest mu velevala, da jim je dolžan 30 perperjev (PAD. TN, VII, 246v.). Prav tako je v Benetkah trgoval z Martolom Gučetićem. Odreja, da se mu iz zapuščine izplača 42 perperjev in 6 gošev. Dodaja pa, da so bile kože, s katerimi je trgoval, po izjavi omenjenega Martola last trgovca Milgosta Stankovića, zato mora omenjeni denar dobiti Milgost (PAD. TN, VII, 246v.). Iz takšnih izjav lahko vidimo, kako zapleteno je bilo trgovsko poslovanje med trgovci. Podobne posle je imel Mihajlo še z Marojem Lampre Menčetićem. Ker mu je prodal kože po višji ceni, mu je teba vrniti 30 perperjev (PAD. TN, VII, 247). Zoru in Tihocu naj se izplača za ovčje kože 5 perperjev (PAD. TN, VII, 247v.).

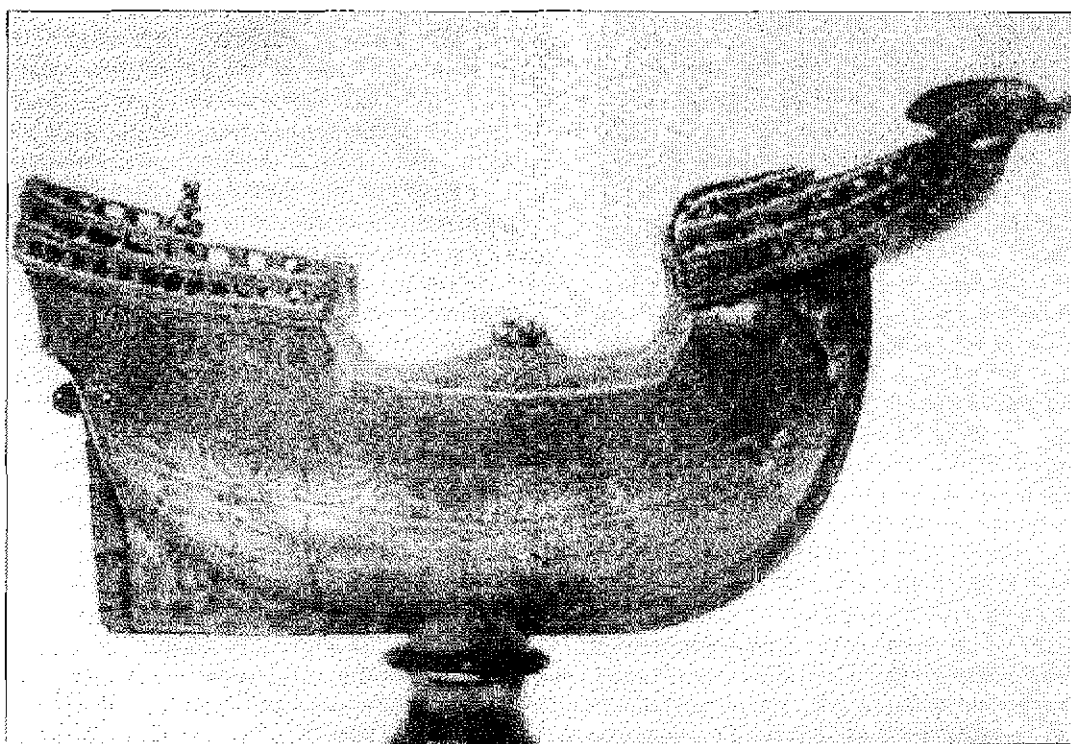
Mihajlo se je povezal v trgovsko družbo z Vlahom

Sorkočevićem, Kolinom Đorđevićem in Giovannijem iz Firenc. Ta družba naj bi se ukvarjala s predelavo kože, torej s strojenjem (PAD. TN, VII, 248). V sedemdesetih letih 14. stoletja je dajal Mihajlo v Dubrovniku kože v strojenje in predelavo v delavnico nekega Benečana in njegovega sina, ki sta bivala v Dubrovniku. Julija 1374 je bila precizirana pogodba, v kateri sta se oba obvezala, da bosta za protiuslugo pri finansiranju njenega posla predelovala kože edino zanj, in to na način, ki je običajen v Benetkah. V primeru, da jima v treh mesecih ne bi dostavil nikakršnega blaga, bi lahko prevzela posel od kakega drugega trgovca. Pred iztekom teh treh mesecev bi lahko predelovala samo lastne kože. Če bi prekršila dogovor, bi morala plačati kazen v višini 50 ducatov (Mahnken, 1960, 307-308).

Mihajlo Martinušić je pri trgovanju znal uporabljati vse sodobne oblike finančnega poslovanja. Na svojih potovanjih v Benetke je za druge Dubrovčane opravljal prenos denarja in menične posle (PAD. DC, XX, 34). Iz "librettuma" je razvidno, da je prevzel izplačilo menice za Mateja Đorđevića, ki je bila naslovljena na nekega Kotorčana. Odreja, da se mu povrne 15 perperjev (PAD. TN, VII, 248).

Moralni lik Mihajla Martinušića pa prihaja do izraza v tistih delih "librettuma", kjer omenja sodelovanje pri kockanju. Videti je, da je pri igrah na srečo potrošil ve-

liko denarja. Pred strastjo hazardiranja niso bili obvarovani prebivalci starega Dubrovnika. Kockalo se je povsod: na ulici, na Luži, kamor je imelo dostop samo plemstvo, v lazaretih, krčmah, privatnih stanovanjih in celo v cerkvah. Neki podatek iz leta 1320 zelo jasno kaže, kako razširjeno je bilo kockanje v Dubrovniku. Tega leta je bilo v Dubrovniku prodanih okrog 7000 kock, uvoženih iz Ancone. Kljub pogostim vladnim prepovedim hazard ni bil nikoli izkoreninjen. Kockali so predvsem mladi plemiči in bogati meščani. To je razvidno iz precejšnega števila oporok, v katerih igralci, ki jih je preganjala slaba vest, določajo, da se denar, priigran pri igrah na srečo, vrne tistim, ki so pri kockanju izgubili, ali razdeli med reveže. Seveda pa ni vedno šlo le za kockanje za zabavo in za majhne vsote. Tudi v Dubrovniku so kockali v velikem slogu. Lahko govorimo o pravih igralnicah, v katerih so se dobitki ali izgube vzpenjali v stotine zlatih ducatov. Kadar je igralcem zmanjkalo denarja, so iz svojih domov tajno odnašali dragocenosti v zlatu in druge vredne predmete. Nekaj takšnega odkriva oporoka mladega plemiča Pavla Štefana Lukarevica. Ko se je star 26 let 1527. leta odpravil na daljšo pot, je v testamentu, ki ga je napisal notar, navedel vse, kar je priigran s kockanjem, in odredil, da se denar vrne soigralcem. Izjavlja, da ne bi hotel umreti s tem bremenom na duši (Šundrica, 1973, 79-80).



Sl. 3: Srebrna posodica za kadilo, delo neznanega dubrovniškega zlatarja iz 16. stoletja.
Ponazarja dubrovniško ladjo tipa karaka.

Fig. 3: Silver incense receptacle, work of unknown 16th century Dubrovnik goldsmith,
illustrating the Dubrovnik carrack type ship.

V zvezi s kockanjem Mihajlo omenja v svojem "librettumu" več peripetij. Z nekim don Marinom de Boris je igral na srečo in pri tem pridobil 20 ducatov. Njegova krivda naj bi bila toliko večja, ker je prav on nagovoril don Marina h kockanju. Izvršiteljem oporoke svetuje, naj ravnajo tako, da se bo zmanjšala njegova krivda (PAD. TN, VII, 248). Zanina in Jakoba Viamar (?) de la Zudecha je povabil na kockanje in pri tem priigral 30 ducatov. Kako naj se ta primer presodi, naj odločijo modri ljudje. Če jima je treba priigrani denar vrniti, naj se jima pač vrne. Dodaja pa, da jima glede na to, da sta prostovoljno igrala z njim, denarja ne bo vrnil (PAD. TN, VII, 249). Kockal je tudi z Marinom Bodačićem. Ker ga je on pozval na igro, poziva izvršitelje testamenta, naj mu vrnejo 250 ducatov (PAD. TN, VII, 249v). V Dubrovniku je pri kockanju večkrat priigral 500 ducatov, ki niso njegovi. Iz tega denarja naj se kupi misal za cerkev sv. Marije na Mrkanu v vrednosti 25 ducatov (PAD. TN, VII, 249v.).

Tako kot drugi plemiči je imel tudi Mihajlo Martinušić na polotoku Pelješcu zemljo in živino, katere priplod je delil s kmeti oziroma pastirji na polovico. Novembra 1375 je sprejel dva brata iz Trstenice kot svoja "homines". Izročil jima je, "in perpetuo", 4 solde zapuščenega vinograda, ki bi ga morala v štirih letih obdelati. Brata sta imela 50 ovac in koz ter 5 glav govedi. Enako število živine sta dobila od Mihajla. Pogodili so se, da bo Mihajlo povečal število svoje živine, če bi povečala število živine tudi onadva. Celoten prihodek od skupne črede bi delili na polovico (PAD. DIN, IX, 146v.). Leta 1376 je dal Ratku Berislaviću v napoličarstvo 226 ovac in koz ter 13 volov in krav. Poleg tega je moral Ratko obdelati 10 soldov Mihajlovega vinograda. Obvezal se je tudi, da trikrat na leto prinese Mihajlu kot darilo pogačo in kokoš (PAD. DIN, IX, 159).

V "librettumu" ureja Mihajlo odnose s svojimi kmeti (vilani). Njegov kmet Bogdan iz Šumeta mu je ostal dolžan posojilo, ki ga je porabil za saditev vinograda. Vračal naj bi ga od prvega pridelka. Odbija mu to, kar je že prejel v vinu. Vsi obračuni naj se napravijo na podlagi notarske karte (PAD. TN, VII, 250v.). Kmetje iz Trstenice pri Orebiću so mu bili dolžni 20 perperjev. Z njimi je na podlagi notarske karte delil živino na pol. Tudi te odnose je treba urediti tako, da bo dobro za pokoj njegove duše. Od Radoslava, Staniše, Boberga in Bogdana nima ničesar dobiti. Vse karte in listine naj se uničijo in so brez vrednosti, s tem se osvobodijo vseh obveznosti (PAD. TN, VII, 250v.).

Kot je bil takrat običaj, so ljudje pošiljali posameznike na romanja, da bi jim bili s tem oproščeni grehi. Mihajlo v "librettumu" odloča, naj izvršitelji testamenta pošljejo nekoga v Rim, pa naj stane kolikor hoče. Druge osebe naj gredo k sv. Francišku v Assisi pod istimi pogoji. Zaobljubil se je tudi, da nekdo poroma v Ancono. Stroški naj se krijejo iz prodaje njegovega imetja (PAD. TN, VII, 248v.).

Mihajlo Martinušić je določil različne vsote denarja za kritje potreb posameznim cerkvam. Po smrti brata duhovnika dona Nikole (umrl 1351) je verjetno podeloval njegov denar. Ta denar namenja za popravilo na cerkvi Domino 20 perperjev, za začetek del na cerkvi sv. Jurija v pristanišču Ploče 20 perperjev in za dela na cerkvi sv. Marije Magdalene znotraj ali zunaj obzidja (verjetno se graditev še ni začela) prav tako 20 perperjev (PAD. TN, VII, 246v.). Za zidavo cerkve Domino daje še nadaljnjih 50 perperjev (PAD. TN, VII, 250). Samostanu na Lokrumu namenja 13 perperjev. Ta vsota pomeni višek nekega računa, ki ga je imel s prokuratorjem Alojzijem Gučetićem. O tega denarja naj dobi samostan na Mljetu 10 perperjev. Pet ducatov naj izročijo izvršitelji testamenta cerkvi sv. Lucije v Benetkah. Ta vsota naj se izplača iz denarja, ki bo ostal po izpolnitvi oporoke (PAD. TN, VII, 248v.). Zakladničarjem (thesaurarii) katedrale sv. Marije namenja okrog 70 perperjev od neke hiše, v kateri je stanoval. Od omenjenih 70 perperjev je izročil Marinu Menčetiću pri veliki carinarnici 14 ducatov (PAD. TN, VII, 246v.). Zakladničarji sv. Marije morajo dobiti še 20 perperjev, kar je ostalo od oporoke njegove mame Rade. Ta denar je bil vložen v njegov vinograd na Šipanu (PAD. TN, VII, 246). Izvršiteljem testamenta prepušča, da sami določijo, koliko bodo dali za "decima" - ustaljena formula v testamentih (gre za neko določeno vsoto denarja, namenjenega za dobrodelne namene) - od imetja, ki ga ima v Stonu in na Pelješcu. Vse to za blagor njegove duše. Ker je, kot pravi, veliko grešil, odreja, da se zanj opravi več maš. Štiri maše naj se berejo v čast sv. Trojice. Zanje namenja 30 perperjev (PAD. TN, VII, 250v.). Nekaj maš naj opravijo v katedrali, druge pa v kakih drugih cerkvah (PAD. TN, VII, 250v.). Za maše za očeta zapušča 30 perperjev, za mamo 20 perperjev, za brata Paska tudi 20 perperjev (PAD. TN, VII, 249v.).

V veljavi naj ostane oporoka njegovega brata Martinušija, in sicer tisti del, ki se nanaša na njegov delež na Pelješcu in Stonu. To je dobil v doto od matere Rade (PAD. TN, VII, 250). Na podlagi zapuščine je dobil po sinu ser Nikole de Zauernego neki denar, kar znaša 500 perperjev, kot je navedeno v neki razsodbi z dne 3. marca 1365 in zabeleženo "in libro de le sententie". Izvršiteljem testamenta sporoča, da ta denar po zakonu pripada najbližjim sorodnikom (PAD. TN, VII, 247). Radi, bratovi ženi, naj izvršitelji izročijo 50 perperjev za vinograd v Šumetu, ki ga je, kot pravi, verjetno dobil od brata (PAD. TN, VII, 249v.). Vse tisto, kar je Mihajlo pridobil po krivici, naj izvršitelji oporoke 500 perperjev razdelijo med tiste osebe, za katere bodo menili, da so upravičeni do povračila. Tudi to naj bo za pokoj njegove duše (PAD. TN, VII, 250v.). Iz vsega navedenega sledi, da je Mihajlo hotel pred smrtjo poravnati vse svoje račune in obveznosti do bližnjih sorodnikov in poslovnih partnerjev.

Kar bo od ostalo od njegovega imetja, potem ko

bodo izvršitelji oporoke izpolnili njegove želje, navedene v "libretumu", pripada njegovim potomcem in za pokoj njegove duše. Zaključuje pa z naslednjo mislijo: "Želel bi, da bi bolje poskrbel za svoje dediče, vendar je bila takšna usoda, da mi zaradi grehov ni bolje uspelo. Zapuščam skromno imetje. Naj jim Bog nakloni boljše življenje!" S sinom Cervo je napravil obračun prejšnje leto. Pri njem je ostalo od denarja brata Martinussija 420 dukatov in še nekaj, tako da mu je zapustil 500 dukatov (PAD. FN, VII, 250v.).

Trgovska in pomorska usmeritev dubrovniškega gospodarstva od 13. stoletja dalje je zelo vplivala na miselnost dubrovniškega plemstva. Prispevala je k hitremu ekonomskemu vzponu posameznih rodbin in postala temelj stanovskega izločevanja iz vrst ostalega svobodnega prebivalstva. V starih dubrovniških kronikah je omenjeno, da so posamezniki iz tega elitnega kroga

trgovali z beneškimi tkaninami, nakitom in drugim dragocenim blagom, s kožami, soljo in sužnji (Annales Ragusini, 1883, 235). Trgovina je imela zelo močan vpliv na njihovo mentaliteto, običaje, slog življenja in vrednote. Dubrovčan Benko Kotruljević, pisec knjige o popolnem trgovcu, je te vrline strnil v naslednje karakteristike: umirjenost, razboritost, opreznost in podjetnost (Muljačić, 1989, 297-377). Te pa so bile del kodeksa vedenja dubrovniškega plemiča-trgovca v času, ko se je ta sloj vzpenjal na družbeni lestvici. Kako prav je imel humanist magister Filip de Divesis, ki je v svojem delu o Dubrovniku v prvi polovici 15. stoletja zapisal, da je Dubrovnik "republika trgovcev, ki nosijo plemiški naziv" (Božić, 1973, 24). Temu krogu je pripadal tudi Mihajlo Nikolice Martinušić. Ko preberemo njegov "librettum", pa se sprašujemo, ali se je kot plemič in trgovec ravnal po tem kodeksu lepega vedenja?

A PORTRAIT OF MIHAJLO MARTINUŠIĆ, THE DUBROVNIK MERCHANT

Ignacij VOJE

Retired professor, SI-1000 Ljubljana, Pražakova 14

SUMMARY

The aim of the present contribution is to elucidate the figure of Mihajlo Nikola Martinušić (de Martinussio 1349-1388), a nobleman who was in Dubrovnik renowned particularly due to his versatile merchant as well as social activities in public life. Apart from being a member of the Senate and the so-called Small Council, he often carried out the function of a prince. A unique document is his "librettum", copied by a notary as a codicil to the last will. From its contents we can get a very clear insight into Mihajlo's business and activities. We learn, for example, what kind of trade Mihajlo was engaged in, with what kind of merchandise he traded, who were his business partners, what kind of merchant and financial transactions he was making use of, and how well his merchant network was branched out. The most interesting are those particular details that show this man's moral character. In many places he declared that his business had been carried out on usurious basis, that he had acquired his income dishonestly and that he had often cheated his partners as well as the state.

This is why he earmarked some large quantities of money from his legacy for reimbursing his partners for the damages he caused to them with his dishonest activities. During his business transactions he resorted to the most modern forms of commercial and financial operations. He is known to have particularly tight commercial links with Venice. On the Venetian market he effectuated many commercial deals for several people of Dubrovnik, supplying them mainly with fabrics. In Venice, on the other hand, he was selling skins in the name of these people. With merchant companies he concluded a number of commercial deals via different partners. In Dubrovnik he was associated in a merchant company with a number of partners - the company that was supposed to be occupied with tanning of skins. The moral character of Mihajlo Martinušić becomes particularly distinct in those parts of "librettum", in which he is referred to in connection with gambling. The same as other noblemen he owned, on the island of Pelješac, land and livestock, the increase of which he shared, on a fifty-fifty basis, with farmers or herdsmen. His relations with these people are described in the greatest detail. In order to be forgiven of sins he stipulated that the implementers of his last will were liable to send an individual on pilgrimages. For the same purpose he also earmarked different sums of money for the needs of various churches as well as masses. In the end he stated that he had wished to provide for his successors much better as he did, but unfortunately had not been able to do so due to his sins. The research carried into the life of Mihajlo Martinušić gives us a good insight into the way of thinking by the people of that particular time.

Key words: Mihajlo Nikola Martinušić, biographies, merchants, Dubrovnik, 14th century

VIRI I BIBLIOGRAFIJA

PAD. DC - Povijesni arhiv u Dubrovniku. Diversa cancellariae, ser. XXV, knj. XX (1365-1366).

PAD. DN - Debita notariae, ser. XXXVI, knj. VII (1368), IX (1380).

PAD. DiN - Diversa notarie, ser. XXVI, knj. IX (1370-1379).

PAD. TN - Testamenta notariae, ser. X, knj. VII (1388), XVIII (1502).

Annales Ragusini (1883): Annales Ragusini Anonymi Nicolai de Ragnina. MSHSM, 14, Zagreb.

Božić, I. (1973): Filip de Diversis. Opis Dubrovnika. Uvodna studija "Filip de Divesis i njegovo djelo". Dubrovnik.

Dinić, M. (1951): Odluke veća Dubrovačke Republike, I. Beograd.

Dinić-Knežević, D. (1982): Tkanine u privredi srednjovekovnog Dubrovnika. Beograd.

Dinić-Knežević, D. (1986): Dubrovnik i Ugarska u srednjem veku. Novi Sad.

Janeković Römer, Z. (1999): Okvir slobode. Dubrovnik.

Kovačević-Kojić, D. (1962): Žore Bokšić, dubrovački trgovac i protovestiar bosanskih kraljeva. Sarajevo, Godišnjak istorijskog društva BiH, XIII., 298-316.

Krekić, B. (1958): Dubrovnik i rat oko Tenedosa (1378-1381). Beograd, Zbornik radova Bizantološkog instituta, V., 36-37.

Krekić, B. (1984): Ser Basilius de Basilio. Beograd, Zbornik radova Bizantološkog instituta, XXIII., 171-181.

Krekić, B. (1999): Sul retroscena familiare di Franco Sacchetti: il veneziano "Franciscus specarius" ed il Fiorentino "Bencius del Buono" a Ragusa nella prima metà del Trecento. Pisa-Roma, Studi veneziani, n.s. XXXVII., 15-49.

Mahnken, I. (1960): Dubrovački patriciat. Beograd.

Muljačić, Ž. (ed.) (1989): Benedetto Cotugli Raguseo. Della mercatura et del mercante perfetto. Venezia, 1573.

Šundrica, Z. (1973): Kockari u starom Dubrovniku. Dubrovnik, Dubrovnik, 1, 79-80.

Tadić, J. (1935): Pisma i uputstva Dubrovačke Republike, I. 412-413.

Tadić, J. (1948): Dubrovački potreti. Beograd.

Voje, I. (1971): Bencio del Buono. Beograd, Istorijski časopis, XVIII, 189-199.

Voje, I. (1980): Privatne poslovne knjige dubrovničkih trgovaca (XIV. stoletje). Ljubljana, Zgodovinski časopis, 34, 1-2, 77-86.

JEZIKOSLOVJE

LINGUISTICA

LINGUISTICS

